

PAVO BARIŠIĆ: SVIJET I ETOS. HEGELOV STAV PREMA PROPASTI ZAPADA

Hegel je jedan od rijetkih mislitelja koji je u svoj misaoni sustav pokušao ukorporirati cjelokupnu europsku filozofijsku tradiciju. Polazeći od načela, formuliranog u Fenomenologiji duha "das Wahre ist da Ganze" Hegel pokušava pratiti hod duha kroz povijest i vrednovati doprinos svakoga od mislitelja u povijesnoj manifestaciji istine, odnosno konstituiranju povijesnoga svijeta kao jedne cjeline. Znakovito je da razdoblje u kojem on živi Hegel promatra kao povijesni trenutak u kojem ovaj zacrtani cilj doživljava svoje ispunjenje, a njegov misaoni sustav u biti i nije ništa drugo nego refleksija duha koji je ponovo došao sebi. Čovjek kao pojedinac dio je tog procesa, a povijesni svijet u kojemu živi zapravo je njegovo mjesto prebivanja. Uzimajući za polazište Heideggerovo tumačenje ethosa u predsokratovskoj filozofiji kao boravak odnosno mjesto stanovanja (Aufenthalt, Ort des Wohnens) Pavo Barišić primjećuje da već kod Hegela susrećemo slično izlaganje, jer i on smatra da su Grci pod pojmom ethos podrazumijevali prebivalište, mjesto stanovanja, a da s tim u bliskoj svezi stoji i etičko djelovanje, odnosno običajnost (Sitte). Usredotočujući svoja istraživanja na odnos svijeta i ethosa u Hegelovoj filozofiji Barišić dolazi do zaključka da su u stanovitom smilu riječi oba navedena filozofema skoro istovjetna.

Sa stanovišta oštre kritike naspram Hegelova filozofskog sustava koju je posebice zastupala tzv. grupa drugorazrednih mislitelja poznata pod imenom "Hegelova ljevica", Barišić razmatra sudbinu Hegelova pojma "svijet". Dok je za Hegela osnovni smisao svijeta i ethosa uredjenost (Ordo im sttlichen Universum) prožeta inteligibilnošću (Der einzige Gedanke, den die philosophie mitbringt, ist aber der einfache Gedanke der Vernunft, dass die Vernunft die Welt beherrsche...), za mislitelje koji dolaze poslije Hegela znakovito je iskustvo raspada panlogističkoga svijeta (Schiffbruch des Geistes und des Glaubens an den Geist ueberhaupt, izraz Rudolfa Hayma) i inteziviranje onoga što Heidegger naziva Weltverduesterung i Heimatlosigkeit. Riječ je naime o pojmovima, ili štoviše o "topoima" kojima se determinira bit i usud zapadnoeuropske filozofske tradicije a koju Heidegger simplificirano naziva metafizikom. Svoj vrhunac ova "metafizika" trebala bi dosegnuti u Nietzscheovoj filozofiji nihilizma. Barišić pokazuje da je tijekom cijele povijesti metafizike svjetla (što je Hegelova filozofija u pravom smislu riječi) uočljiva stanovita težnja prema nihilističkoj koncepciji svijeta.

U četvrtom poglavlju svoje knjige Barišić tematizira Hegelovo metaforičko shvaćanje uma (Vernunft) kao "svjetla svijeta". U smiraj svoga razdoblja duh promatra predjeni put svoga povijesnoga svijeta kao hod sunca koje izlazi na istoku (gdje je lociran nastanak filozofije) i zalazi na zapadu. Imajući ovu sliku pred očima bit će nam jasno u čemu se bitno razlikuje Hegelov pojam Untergang od Spenglerova, jer kod Hegela on označava povratak duha u "noć vlastite samosvijesti" iz koje će se ponovno roditi novi svijet i novi duh, dok je kod Spenglera riječ o nestanku jedne civilizacije.

U petom, središnjem poglavlju prikazana je srž Hegelove filozofije povijesti sa stanovišta bliske povezanosti pojmova svijeta i ethosa. Povijest svijeta istodobno je povijest etičke običajnosti i prava. Barišić naglašava da kod Hegela nemamo pojma univerzalne povijesti

koji bi obuhvaćao i prirodu kao kod Schellinga; povijest svijeta za Hegela predstavlja povijest čovjeka i povijest humanoga, koja je istodobno povijest odnosa Boga i čovjeka. Hegel o tome kaže: *Es muss endlich an der Zeit sein, auch diese reiche Produktion der schöpferischen Vernunft zu begreifen, welche die Weltgeschichte ist*". Riječ je naime o objavi duha kroz povijest svijeta, o njegovoj triadičnom procesu izlaska-iz sebe, svoga razotkrivanja i ponovnog vraćanja samom sebi. Barišić pri tom navodi duhovitu Schellingovu primjedbku da je Hegelov Bog, Bog neprestanog djelovanja i nepopustljivog nemira koji nikada ne nalazi svoju subotu, dan mirovanja.

U šestom poglavlju iznesena je Heideggerova kritika Hegelova shvaćanja vremena uz diferenciranu napomenu da Heidegger ispušta iz vida Hegelovo razlikovanje između vremena koje se odnosi na događaje i proces u prirodi (tj. *Naturzeit*) i vremena koje uvjetuje duhovno-povijesni svijet (tzv. *Weltzeit*). U sedmom poglavlju Barišić analizirajući odnos svijeta i prirode ukazuje na neprihvatljivost shvaćanja što ih Karl Loewith iznosi glede nauka o dva svijeta: svijeta duha na jednoj strani koji obuhvaća svijet našega htijenja, svijet jezika i svijet pjesništva i na drugoj strani svijet svemira i prirode koji omogućuje život u cjelini pa tako i ljudski. Svijet prirode jest ono što Hegel prema izlaganjima Loewitha prezire jer je za njega stvarni svijet svjetska povijest duha ("*Weltgeschichte des Geistes*"), gdje za razliku od prirode ne postoji izvanjska slučajnost nego samo nutarnja nužnost u svijesti slobode. Da bi opovrgao navedena Loewithova shvaćanja Barišić svraća pozornost na strukturu Hegelova enciklopedijskog sustava u kojem je priroda sastavni dio procesa posredovanja, jer samo u prirodi nalazi duh svoju objektivnost i potvrđuje svoje postojanje, a priroda biva obuhvaćena pojmom. U Enciklopediji piše Hegel da je filozofija prirode sastavni dio puta na povratku duha sebi, jer se njome "*dokida (aufhebt) razdvajanje prirode i duha, a duhu omogućuje spoznaja vlastite biti u prirodi*".

U osmom poglavlju, naslovljenom "Dijalektika običajnosti, auctor razmatra odnos svijeta i običajnosti izlažući Hegelovu filozofiju povijesti kao filozofiju običajnosti i prava. Srž dijalektike običajnosti jest zapravo potvrđivanje osnovnog Hegelova načela subjektivnosti iz Fenomenologije da je istinito ne samo ono što je substancija nego štoviše i sami subjekt. Primjenjeno na Hegelovu praktičnu filozofiju, značilo bi da se duh treba objektivirati u svim oblastima ljudskog života, odnosno kulture kao cjeline. Jer Hegel je mislilac koji je smatrao da praktični um ne postavlja općenitu odredbu dobrog po sebi, nego svojom djelatnošću postiže da dobro dosegne izvanjsku objektivnost.